

משלי פרק א פסוקים י-ט

- (י) בְּנֵי אִם יִפְתּוּךָ חֲטָאִים אֶל תִּבְא:
 (יא) אִם יֹאמְרוּ לָכֹה אֲתָנוּ נֶאֱרַבָּה לְדָם נִצְפְּנָה לְנָקִי חֲנָם:
 (יב) נִבְלָעִם כְּשֹׂאֹל חַיִּים וּתְמִימִים כִּי־רָדִי בּוֹר:
 (יג) כָּל הוֹן יִקָּר נִמְצָא נִמְלָא בְּתִינוּ שָׁלָל:
 (יד) גּוֹרְלֶךָ תִּפְּלֵל בְּתוֹכְנוּ כִּי־ס אֶחָד יִהְיֶה לְכָלְנוּ:
 (טו) בְּנֵי אֶל תִּלְךָ בְּדֶרֶךְ אֲתָם מִנְע רִגְלֶךָ מִנְתִּיבָתָם:
 (טז) כִּי רִגְלֵיהֶם לָרַע יִרְוּצוּ וַיִּמְהָרוּ לְשֹׁפֵךְ דָּם:
 (יז) כִּי חֲנָם מְזֹרֶה הָרֶשֶׁת בְּעֵינָי כָּל בַּעַל כְּנָף:
 (יח) וְהֵם לְדָמָם יֶאֱרָבוּ יִצְפְּנוּ לְנַפְשָׁתָם:
 (יט) כֵּן אֲרָחוֹת כָּל בָּצַע בָּצַע אֶת נַפְשׁוֹ בְּעַלְיוֹ יִקָּח:

ביאור הגר"א - משלי פרק א פסוק יא

אם יאמרו גו' הענין שהן ב' מיני יצה"ר תאוני וכעסני והן נגד לא תרצח ולא תנאף וכמו שבתורה תחילה לא תרצח ואח"כ לא תנאף כן אמר כאן תחילה הפתוים של הכעסני ואח"כ של התאוני. לכה אתנו כלומר אתה ל"ת דבר רע רק לכה אתנו. נארבה לדם ואנחנו נארבה לדם. נצפנה גו' שהגזלנים הם שנים שהן ד' א' ההורג נפשות ונוטל הממון והב' שנוטל הממון לבד ובכל א' הם שנים שהוא בבית ובשדה על הדרכים ואותן שהורגין את בעל הבית בכיתו הוא דוגמת האורב שאורב עליו ורואה העת אשר יכול ליפול עליו פתאום ואז נופל עליו והורג אותו וזהו נארבה לדם נצפנה לנקי הן אותם הטומנים עצמן במערות ובנקיקי הסלעים על הדרכים עד שנופל בידם וזהו נצפנה לנקי שיצא נקי מנכסיו והוא נגד אותן העומדין על הדרכים לגזול ממון לבד. חנם כי הבא על האדם ליטול ממנו בעלילה אפשר שיומלט מן העלילה ברוב התנצלות אבל אם בא עליו ליטול ממנו שלא בעלילה רק בחזקה לא יומלט מידו לזה אמר חנם שלא בעלילה כלל ולא יהיה לו שום פתחון פה:

ביאור הגר"א - משלי פרק טז פסוק לב

טוב ארך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר:

טוב ארך וגו' גבור הוא בעת אשר יגבר על זולתו שיהיה אתו במקום א' ועליו יעצים בכחו להתגבר נגדו. ולוכד העיר נקרא הסובב כל העיר וגם כי המתגבר על זולתו תלוי בגבורת הכח לא כן הלוכד העיר תלוי בשכל התחבולות כמ"ש בתחבולות תעשה לך מלחמה וכן והוא באדם שתול מקורי המדות המונעים לעבוד הש"י והם ב' כעסני ותאוני כעס הוא בכבוד ולא יהנו שאר איברים מזה ולכבוש זה א"צ כ"א גבורה ולהיות אביר והתאוה באה מן הרוח וממנו ינוטעו כל התאות ולזה צריך לחשוב בעין שכלו תחבולות גדולות כי הם אתו מיום הולדו וכמ"ש עיר קטנה ואנשים בה מעט כלומר

מעט שלא שמעו להמלך ובא עלי' מלך גדול כלומר שהכל שומעין לו ולכן נקרא מלך גדול ובנה עליה מצודות גדולות אלו פחי היצר מהתאות שכל י"ג שנה נמשך אחר התאווה ונשרשה בו ואז קשה לו להפרד ממנה ולכן ישים תחבולות גדולות לזה וגם כי כל האיברים יהנו מזה התאווה ולכן המושל ברוחו הוא טוב יותר מלוכד עיר וזהו נגד התאווה אמר שהמושל על מדת התאווה בהמצאו תחבולות הוא טוב מהלוכד כו' ע"י תחבולות ועל הכעס אמר טוב אך אפים מגבור הוא גבורה נגד הכעס טוב מגבור. ועוד נקרא מושל ברוחו המושל על דיבורו כמ"ש הוי זהיר ברוחך כו' הוא טוב יותר מלוכד וגו' שהשומר לשונו יגרם שמירת נפשו לטוב ועוד מושל ברוחו הוא במחשבתו הוא טוב יותר מלוכד עיר שכל מעש' האדם הולכים אחר מחשבתו ורוחו הוא מחשבה כמ"ש ותוכן רוחות ה' וז"ש בזוהר תלת רוחין אינון מד"ע וכל הג' כלולין כאן. ועוד טוב אך אפים מגבור גו' כי הרוצה להתגבר על חבריו הוא תלוי בכח והיינו שהוא יכול להפיל ולהרוג את חבריו אבל הרוצה ללכוד את העיר ולהשארם בחיים כי אינו חפץ ללכוד עיר ושיהיה כולם מתים כי מה תועלת יהיה לו בהעיר לזה צריך גבורה יותר להתגבר עליהם ושישארם בחיים וכן הוא בהמדות כי כעס צריך לכבוש עד התכלית אבל התאות הן נצרכין לעבודת ה' ולקיים הגוף וצריך לשבור אותם וגם שישארו אצלו ולכן טוב הארך אפים מגבור סתם שאין צריך לזה גבורה אך המושל ברוחו שהן התאווה הוא טוב יותר מלוכד עיר ולכן הוא נקרא מושל ברוחו שמושל בם ונוטל להדברים הנצרכים ושובר המותרות:

ביאור הגר"א - משלי פרק כה פסוק כא

אם רעב שנאך האכלהו לחם ואם צמא השקהו מים:

אם רעב שונאך גו' ואל תאמר הלא הוא שונאי ואיך אאכילהו והוא עשה לי רעה. כי גחלים אתה חותה על ראשו שנכוה ראשו ולא יכול להקים ראשו נגדך מחמת זה והענין שקאי על היצה"ר שנקרא שונא כמ"ש בגמרא ואמרו אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבהמ"ד אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ והיינו אם יפגע בך מנוול שהוא היצה"ר ורוצה להטות אותך מן התורה שלא תלמוד כלל משכיהו לבהמ"ד כי אם האדם יתחיל ללמוד תיכף לשמה לא יניח לו אך יתחיל שלא לשמה ומתוך שלא לשמ' בא לשמה וזהו משכיהו ג"כ לבהמ"ד שיהיה עמך והיינו שתלמוד שלא לשמה וממילא יתבטל כי מתוך שלא וכו' ומכ"ש שכוונתך לש"ש וגם הוא אינו רוצה באמת אפי' בהשלא לשמה ואמרו שם אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ אם אבן הוא נימוח שנאמר אבנים שחקו מים ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר הלא כה דברי כאש גו' והיינו ששני מיני יצה"ר הן כמ"ש למעלה תאוני וכעסני והן ימין ושמאל מים ואש וכנגדן נקרא התורה ג"כ אש ומים כמ"ש הלא דברי כאש גו' הוי כל צמא לכו למים והיינו שבתורה הן ב' דברים הלכות ואגדות ונקר' מים שמושך לבו של אדם כמים ושם כל עניניהם על מוסר שמזה ישבר יצה"ר של התאוות ע"י מוסר וההלכות הן הדינין שהן

האש וכמ"ש אורייתא דקא מרתחא ליה והחילוק שבין מתפוצץ לנימוח שמתפוצץ הוא ע"י אש שמתפוצץ תיכף מכל וכל אבל נימוח הוא ע"י מים ובהמשך הזמן וזהו אם אבן הוא נימוח בהמשך הזמן כי קשה מאוד לשברו ונק' התאוני אבן שהוא מטמטם לבו של אדם ואם ברזל הוא מתפוצץ מאש הוא הכעסני (וז"ס שהדינין אינן נתמתקין אלא בשרשן דהיינו בשורש הדבר שנבראו בשביל הדבר הזה ולכן כעסני נמתק מן האש של תורה שהוא נצר' לזה ואבן ע"י מים שהן התאוות הנצרכין להתורה ובאגדות שאדם מתאוה להן שהן סוד המים) כי הכעסני נוח לשברו יותר מן התאוני מפני שאינו נצרך כ"כ ולכן יתפוצץ תיכף וזהו אם רעב שונאך שהוא היצה"ר אם הוא רעב שהוא הכעסני האכילהו לחם שהוא הלכות שהוא נצרך להלכות כמ"ש ורב תבואות בכח שור ואם צמא שהוא התאוני השקיהו מים שהוא אגדות ואמר האכילהו כלומר שתלמוד הכל אף שלא לשמה כנ"ל: